

Dag van bezinning, dialoog en gebed voor vrede en gerechtigheid in de wereld 'Pelgrims van de waarheid, pelgrims van de vrede'

Toespraak van paus Benedictus XVI

Assisi, basiliek Santa Maria degli Angeli

Donderdag 27 oktober 2011

*Geliefde broeders en zusters,
geachte hoofden en vertegenwoordigers van de Kerken en kerkgemeenschappen en wereldreligies,
beste vrienden,*

Er zijn vijftig jaar voorbijgegaan sinds de zalige paus Johannes Paulus II voor de eerste keer vertegenwoordigers uitnodigde van de religies van de wereld in Assisi voor een gebed voor de vrede. Wat is er sindsdien gebeurd? Hoever is de zaak van de vrede nu? Toen ging er een grote dreiging voor de vrede in de wereld uit van de verdeling van de planeet in twee tegenover elkaar staande blokken. Het in het oog springende symbool van die verdeling was de Berlijnse muur, die midden door de stad liep en een grens trok tussen twee werelden. In 1989, drie jaar na Assisi, viel de muur - zonder bloedvergieten. Onverwachts hadden de enorme arsenalen die achter de muur stonden, geen enkele betekenis meer. Zij hadden hun vermogen om te terroriseren verloren. De wil van de volken om vrij te

zijn was sterker dan de arsenalen van het geweld. De vraag naar de redenen van die ommekeer is complex en kan niet eenvoudig worden geformuleerd. Maar behalve economische en politieke factoren is de diepste oorzaak van die gebeurtenis van geestelijke aard: achter de materiële macht stond geen enkele geestelijke overtuiging meer. De wil om vrij te zijn was uiteindelijk sterker dan de angst ten opzichte van het geweld, dat geen enkele geestelijke dekking meer had. Wij zijn dankbaar voor deze overwinning van de vrijheid, die vooral ook een overwinning was van de vrede. En men moet eraan toevoegen dat het in deze context niet alleen, en misschien zelfs niet primair, om de vrijheid van geloven ging, maar toch ook daarom. Om die reden kunnen wij dit alles op de een of andere

wijze ook in verband brengen met het gebed voor de vrede.

Maar wat is er vervolgens gebeurd? Helaas kunnen wij niet zeggen dat de situatie sindsdien wordt gekenmerkt door vrijheid en vrede. Ook al is de dreiging van een grote oorlog niet in zicht, toch is de wereld helaas vol tweedracht. Het is niet alleen maar het feit dat er hier en daar herhaaldelijk oorlogen worden uitgevochten - het geweld is als zodanig altijd potentieel aanwezig en kenmerkt de toestand van onze wereld. Vrijheid is een groot goed. Maar de wereld van de vrijheid is voor een groot deel gedesoriënteerd gebleken en door niet weinigen wordt vrijheid ook verkeerd opgevat als vrijheid tot geweld. De tweedracht neemt nieuwe en angstaanjagende gezichten aan en de strijd voor de vrede moet ons allen op een nieuwe wijze stimuleren.

Laten wij eens trachten de nieuwe gezichten van het geweld en de tweedracht te identificeren. Naar mijn mening kan men in grote lijnen twee verschillende typen van nieuwe vormen van geweld ontdekken die in hun motivering lijnrecht tegenover elkaar staan en vervolgens in detail vele varianten vertonen. Vóór alles is daar het terrorisme, waarbij er in de plaats van een grote oorlog doelgerichte aanvallen zijn die de tegenstander op belangrijke punten vernietigend moeten treffen, zonder enig respect voor de onschuldige mensen die hiermee wreed worden gedood of gewond. In de ogen van de verantwoordelijken rechtvaardigt de belangrijke reden van het schaden van de vijand iedere vorm van wreedheid. Alles wat in het internationale recht algemeen werd erkend en gesanctioneerd als grens van het geweld, wordt buiten spel gezet. Wij weten dat terrorisme dikwijls

religieus wordt gemotiveerd en dat nu juist het religieuze karakter van aanslagen dient als rechtvaardiging voor de meedogenloze wreedheid, die denkt de regels van het recht terzijde te kunnen schuiven op grond van het 'goede' dat wordt nagestreefd. Godsdienst staat hier niet ten dienste van de vrede, maar van de rechtvaardiging van geweld.

De kritieken op de godsdienst hebben vanaf de Verlichting herhaaldelijk beweerd dat godsdienst de oorzaak was van geweld, en hebben daarmee de vijandigheid tegen de religies gevoed. Dat godsdienst hier in feite geweld motiveert, is iets dat ons als religieuze personen met diepe zorg moet vervullen. Op een subtielere, maar nog altijd wrede wijze zien wij de godsdienst als een oorzaak van geweld ook daar waar het geweld wordt uitgeoefend door verdedigers van een godsdienst tegen anderen. De vertegenwoordigers van de religies die in 1986 in Assisi zijn bijeengekomen wilden zeggen - en wij herhalen het met kracht en grote vastberadenheid: dit is niet de ware aard van godsdienst. Het is daarentegen een verdraaiing ervan en draagt bij tot de vernietiging ervan. Hier wordt tegen ingebracht: maar hoe weet u wat de ware aard van godsdienst is? Komt uw pretentie misschien niet voort uit het feit dat de kracht van de religie bij u is uitgeblust? En anderen zullen ertegen inbrengen: maar bestaat er werkelijk een gemeenschappelijke aard van religie, die in alle religies tot uitdrukking komt en daarom voor alle geldig is? Deze vragen moet wij onder ogen zien, als wij ons realistisch en geloofwaardig willen verzetten tegen de toevlucht tot geweld op religieuze gronden. Hierin is een fundamentele taak gelegen van de interreligieuze dialoog - een taak die door deze ontmoeting

opnieuw moet worden onderstreept. Als christen zou ik hierover willen zeggen: ja, in de geschiedenis heeft men ook in naam van het christelijk geloof zijn toevlucht genomen tot geweld. Wij erkennen dit, vol schaamte. Maar het is volstrekt duidelijk dat dit een misbruik is geweest van het christelijk geloof, duidelijk tegengesteld aan zijn ware natuur. De God in wie wij christenen geloven, is de Schepper en Vader van alle mensen en hiervan uitgaand zijn alle personen broeders en zusters onder elkaar en vormen één familie. Het kruis van Christus is voor ons het teken van de God die in plaats van het geweld het lijden-met-de-ander en het liefhebben-met-de-ander stelt. Zijn naam is "God van liefde en vrede" (2 Kor. 13,11). Het is de taak van al degenen die een of andere verantwoordelijkheid hebben voor het christelijk geloof, voortdurend de godsdienst van de christenen van binnenuit te zuiveren, opdat het - ondanks de zwakheid van de mens - waarlijk een instrument van Gods vrede in de wereld is.

Terwijl een fundamentele vorm van geweld tegenwoordig religieus wordt gemotiveerd, de religies confronterend met de vraag naar hun aard en ons alleen dwingend tot een zuivering, heeft een tweede, veel voorkomende vorm van geweld precies een tegengestelde motivatie: het is het gevolg van de afwezigheid van God, van het ontkennen van Hem en van het verlies van menselijkheid die hiermee gepaard gaat. De vijanden van de religie zien - zoals wij hebben gezegd - hierin een primaire bron van geweld in de geschiedenis van de mensheid en eisen dus het verdwijnen van de religie. Maar een 'nee' tegen God heeft een wreedheid en mateloos geweld voortgebracht dat alleen maar mogelijk is geweest omdat de

mens geen enkele norm en geen enkele rechter boven zich meer erkende, maar alleen zichzelf nog maar als norm nam. De gruwelen van de concentratiekampen laten in alle duidelijkheid het gevolg van de afwezigheid van God zien.

Ik zou hier echter niet willen stilstaan bij het door de staat voorgeschreven atheïsme, maar veeleer willen spreken over de 'teloorgang' van de mens, tengevolge waarvan zich op een geruisloze, en dus des te gevaarlijkere wijze een verandering van het geestelijk klimaat voltrekt. Het aanbidden van de mammon, van hebben en bezitten, blijkt een contrareligie, waarin de mens niet meer telt, maar alleen het persoonlijke voordeel. Het verlangen naar geluk degenerereert bijvoorbeeld tot een ongebreidelde en onmenselijke begeerte, zoals die zichtbaar wordt in het wijd verbreide gebruik van drugs in zijn verschillende vormen. Er zijn de machtigen die hiermee hun zaken doen, en vervolgens de tallozen die daardoor worden verleid en te gronde gericht, zowel lichamelijk als geestelijk. Geweld wordt een normaal iets en dreigt in enkele delen van de wereld onze jeugd te vernietigen. Daar geweld een normaal iets wordt, wordt de vrede vernietigd en bij dit gebrek aan vrede vernietigt de mens zichzelf.

De afwezigheid van God leidt tot het verval van de mens en het mens-zijn. Maar waar is God? Kennen wij Hem en kunnen wij Hem opnieuw aan de mensheid tonen om ware vrede te stichten? Laten wij vóór alles in het kort onze overwegingen tot nu toe samenvatten. Ik heb gezegd dat er een begrip en gebruik van religie bestaat waardoor deze een bron van geweld wordt, terwijl de gerichtheid van de mens op God, indien op de juiste wijze beleefd, een kracht van vrede is. In dit verband

heb ik verwezen naar de noodzaak van de dialoog en gesproken over de steeds noodzakelijke zuivering van de beleefde godsdienst. Anderzijds heb ik gezegd dat het ontkennen van God de mens doet ontaarden, hem van maatstaven berooft en hem brengt tot geweld.

Naast de twee werkelijkheden van religie en antireligie bestaat er in de zich steeds uitbreidende wereld van het agnosticisme ook een andere fundamentele gerichtheid: mensen aan wie de gave van het kunnen geloven niet is gegeven en die toch de waarheid zoeken, zijn op zoek naar God. Dergelijke mensen zeggen niet eenvoudig: "Er bestaat geen God". Zij lijden vanwege zijn afwezigheid en omdat zij het ware en het goede zoeken, zijn zij innerlijk op weg naar Hem. Het zijn 'pelgrims van de waarheid, pelgrims van de vrede'. Zij stellen zowel aan de ene kant als aan de andere kant vragen. Zij ontnemen aan de strijdbare atheïsten hun valse zekerheid, waarmee deze pretenderen te weten dat er geen God is, en nodigen hen uit in plaats van polemisch te zijn mensen te worden die op zoek zijn, die de hoop niet verliezen dat de waarheid bestaat en dat wij in functie daarvan kunnen en moeten leven. Maar zij doen ook een beroep op de aanhangers van de religies dat zij God niet beschouwen als een eigendom dat hun toebehoort en zich gerechtigd voelen tegen anderen geweld te gebruiken. Deze mensen zoeken de waarheid, zoeken de ware God, terwijl zijn beeld niet zelden verborgen blijft door de wijze waarop de religies dikwijls in praktijk worden gebracht. Dat zij er niet in slagen God te vinden, hangt ook af van het beperkte of zelfs verkeerde beeld van God van de gelovigen. Zo zijn hun innerlijke strijd en hun vragen ook een beroep op ons gelovigen, op alle

gelovigen, om het eigen geloof te zuiveren, opdat God - de ware God - toegankelijk wordt. Daarom heb ik juist vertegenwoordigers uitgenodigd van deze derde groep voor onze ontmoeting in Assisi, die niet alleen maar vertegenwoordigers van religieuze instellingen bijeenbrengt. Het gaat er veeleer om elkaar te vinden in dit op weg zijn naar de waarheid, om de vastberaden inzet voor de waardigheid van de mens en om zich samen te belasten met de zaak van de vrede tegen ieder soort geweld dat het recht verwoest. Ten slotte zou ik u ervan willen verzekeren dat de katholieke Kerk de strijd tegen geweld, haar inzet voor de vrede in de wereld nooit zal opgeven. Wij zijn beziel met het gemeenschappelijk verlangen 'pelgrims van de waarheid, pelgrims van de vrede' te zijn. Ik dank u.

Benedictus XVI

© Copyright 2011 - Libreria Editrice Vaticana / Secretariaat RK Kerk in Nederland

Vertaling: drs. H.M.G. Kretzers